

Toe Aso Mulimuli o le Soifuaga – mālamalama i le mea 'ua tupu

Ko hono tokangaekina 'o ha taha oku ne ma'u ha mahaki fakangata mo'ui 'oku malava ke faingata'a pea mo fakakoloa 'i he taimi tatau. 'E malava pē ko e tokotaha koe 'oku fakatefito ai 'a e tauhi', pe 'oku ke kau 'i ha timi fakatokolahi 'oku kau ki ai 'a e fāmili', kāinga' mo e ngaahi kaungāme'a'. Ko e hā pē ho fatongia 'i he timi', 'oku mahu'inga ke ke mateuteu ki he ngaahi me'a 'oku tatali mei mu'a'. 'Oku hā 'i lalo 'a e ngaahi fale'i 'aonga pea mo e fakamatala kiate kinautolu 'oku nau fakahoko 'a e fatongia tauhi'.

Ngaahi sēvesi' mo e ngaahi tokoni'

Ko e Toketā (Fakafāmili)

Ko ho'o toketā fakafāmili', 'a ia 'oku toe 'iloa pē ko ho'o GP, 'oku ne 'i ai ke fakapapau'i 'oku ke ma'u 'a e tokoni mo e poupu te ke fiema'u'. 'Oku mahu'inga kenau 'ilo'i ha ngaahi faingata'a'ia pe ngaahi hoha'a 'oku ke mo'ua ai kae malava ke nau tokoni'i koe. 'Oku nau 'ilo'i 'a e ngaahi sēvesi 'oku faingamālie' pea te nau lava ke fakafehokotaki koe ki ha ngaahi tokoni kehe kapau 'e fiema'u.

Vakai'i 'o e Ngaahi Fiema'u' mo e Fakafehokotaki Sēvesi' (NASC)

Ko e timi Vakai'i 'o e Ngaahi Fiema'u' 'oku ne 'omai 'a e ngaahi fakamatala mahu'inga fekau'aki mo e ngaahi sēvesi tokoni 'oku ala ma'u'.

'Oku malava 'e ho'o toketā fakafāmili' pe GP ke fakafetu'utaki koe ki he sēvesi 'a e NASC. 'E 'a'ahi atu 'a e tokotaha Vakai'i 'o e Ngaahi Fiema'u' ki ho 'api' 'o vakai'i 'a e fa'ahinga tauhi 'oku fiema'u'. Te nau 'oatu 'a e fakamatala ki he ngaahi sēvesi 'oku ala ma'u', pea kapau 'oku ke 'atā ki ai, fetu'utaki ki ha tokotaha ke ha'u 'o tokoni atu kia koe 'i ho api'. 'E toe malava foki 'e he tokotaha Vakai'i 'o e Ngaahi Fiema'u' 'o talaatu pe 'oku ke 'atā pe 'ikai ki he ngaahi **Polokalama Tokoni'i 'o e kau Tauhi'** 'a e Potungaue Mo'ui'.

Ko e **Polokalama Tokoni'i** 'o e kau Tauhi' 'oku ne 'omai 'a e pa'anga ki ha tokotaha tauhi mahaki ke ne ma'u ha "ki'i mālōlō" mei hono fatongia tauhi mahaki'.

'Oku tokoni foki 'a e polokalama' ki he totongi 'o e tauhi' 'a ia 'e malava ke fakahoko 'i he 'api nofo'anga' pe ko e fale 'oku tauhi ai 'a e kau mahaki' (RC), kapau 'oku fe'unga ange ia.

Ke toe 'ilo lahi ange ki he anga 'o e kau ki he polokalama ko'enī, talanoa ki ho'o toketā fakafāmili pe tokotaha Vakai'i 'o e Ngaahi Fiema'u'. <https://www.health.govt.nz/your-health/services-and-support/disability-services/types-disability-support/respite/carer-support>

Tokoni 'a e WINZ

'I ho fatongia fakatauhi', 'e malava ke ke 'atā ki he ngaahi tokoni fakapa'anga mei he WINZ (Work and Income New Zealand).

Ko e ngaahi tokoni 'oku 'atā', 'oku fakatefito 'i he pa'anga hūmai'. Ki ha toe fakamatala felāve'i mo e founa tohikole', vakai ki he uepisaiti 'a e Potungāue Fakalalakala Fakasōsiale' (Ministry of Social Development) <https://check.msd.govt.nz>

Tauhi 'o 'ou'

Ko e 'uhi' ko e fatongia tauhi', 'oku malava ke fa'a faingata'a ke mapule'i mo tokangaekina ho'o ngaahi fiema'u'. 'Oku lahi 'a e ngaahi founa kehekehe 'e ala tokoni kiate koe ke fakahoko 'aki 'a e me'a' ni. 'Oku mahu'inga ke ma'u 'a e ngaahi founa 'oku ngāue lelei taha kiate koe'.

'E ala kau heni 'a e:

- tauhi 'a e ngaahi fetu'utaki fakasōsiale' – fetu'utaki ma'u pē mo e ngaahi maheni' pea ko e netiueka fakasōsiale' ko e founa lelei ia ke te ongo'i ai 'oku te kei fetu'utaki mo "'ilo'i'" 'a e ngaahi me'a 'oku hoko 'i tu'a mei 'api'
- ko e fa'a ma'u ha ngaahi mālōlō - ko e taimi mālōlō mei he fatongia fakatauhi', ko e founa mahu'inga ia ke tokoni ki hono tokanga'i 'a e mafasia 'o e fakakaukau' pea mo fakalahi 'a e ngaahi lēvolo 'o ho ivi'
- ko e 'ikai ke manavasi'i ke kole tokoni- 'e malava ke hoko 'a e fatongia fakatauhi' ko e fatongia lahi mo faingata'a.

Ko e ako ke tali ha tokoni 'oku 'ikai ke faingofua ma'u pē.

Manatu'i, ko kinautolu 'oku nau fie tokoni' 'oku nau fiefia ke poupu 'i he fanga ki'i ngāue iiki', hangē ko e pelupelu fō, fai 'o e fakatau mei he supamāketi', 'omai 'o e ngaahi fo'i'akau' pē ko hono 'ave 'o e kul'i' 'o fakaluelue'i.

Ki ha toe fakamatala felāve'i mo e fatongia tauhi' pea mo e ngaahi sēvesi tokoni 'oku ala ma'u 'i ho kolo' fekau'aki mo e kau tauhi', 'e lava ke ke vakai ki he www.carers.net.nz